

**गौण खनिजाच्या खनिपट्ट्यासाठी
लिलावाची कार्यपद्धती.**

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : गौखनि-१०/१११८/प्र.क्र.४४८/ख,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२,
दिनांक : २३/०१/२०१९.

पहा :- महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३.

प्रस्तावना:-

महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मधील नियम ९ मध्ये, शासनाकडे किंवा कोणत्याही सार्वजनिक प्राधिकरणाकडे निहित असलेल्या कोणत्याही जमीनीवरील खाणपट्टे, तसेच खाजगी जमीनधारक किंवा भोगवटादार त्याची जमीन अन्य व्यक्तीस खाणकामासाठी देण्यास इच्छुक असेल आणि असा जमिनधारक किंवा भोगवटादार जिल्हाधिकाऱ्यास यासंबंधात लेखी संमतीपत्रक देत असेल तर अशा जमिनीवरील गौण खनिजाचे खनिपट्टे जाहीर लिलावाद्वारे मंजूर करण्याची तरतूद आहे. खाणपट्ट्यांच्या अशा जाहीर लिलावाची कार्यपद्धती आणि अटी व शर्ती शासनाकडून वेळोवेळी आदेशाद्वारे निर्निदीष्ट करण्यात येतील, त्याप्रमाणे असतील अशीही तरतूद आहे. त्यानुषंगाने गौण खनिजाच्या खनिपट्ट्याच्या लिलावाची कार्यपद्धती विहित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मधील नियम ९ मधील तरतूदीनुसार वाळू व्यतिरिक्त अन्य गौण खनिजाच्या (अधिसूचित केलेले गौण खनिज वगळून) खनिपट्ट्याचा लिलाव करण्यासाठी खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती, अटी व शर्ती विहित करण्यात येत आहे:-

अ. गौण खनिजाच्या खनिपट्ट्याच्या लिलावापूर्वी करावयाची कार्यवाही :-

- (१) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ च्या नियम ९ मधील तरतूदीनुसार गौण खनिज खाणकाम विषयक योग्य अथवा संभाव्य क्षेत्र जिल्हाधिकारी चिन्हांकित करून सूचित करतील.
- (२) खनिज सवलत नियम, २०१६ च्या नियम १५ मध्ये नमूद केलेली तांत्रिक अर्हताप्राप्त व अनुभव धारण करणाऱ्या व्यक्तीमार्फत जिल्हाधिकारी खाणकाम योग्य चिन्हांकित क्षेत्राचा भूविज्ञानकीय तांत्रिक अहवाल तयार करून घेतील.
- (३) वरील अ (२) मध्ये नमूद करण्यात आलेला भूविज्ञानकीय तांत्रिक अहवाल संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय हे अथवा त्यांनी प्राधिकृत केलेला सक्षम प्राधिकारी प्रमाणीत करेल आणि गौण खनिज आढळाबाबत प्रमाणपत्र देईल.

ब. गौण खनिजाच्या उत्खननासाठी ग्रामसभेची शिफारस:-

- (१) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मधील नियम १० (४) मधील तरतूदीनुसार खनिपट्ट्याच्या लिलावापूर्वी संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेची शिफारस घेण्यात यावी. अशी शिफारस प्राप्त झाल्यानंतरच लिलाव करण्यात यावे.

(२) संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या क्षेत्रातून प्राप्त झालेल्या महसूलाच्या प्रमाणात केंद्र शासनाच्या प्रधानमंत्री खनिक्षेत्र कल्याण योजनेच्या तरतूदीनुसार विकास कामांसाठी निधी देय आहे. ही बाब ग्रामपंचायतीच्या निदर्शनास आणण्यात येईल.

(३) ज्या स्थानिक स्वराज्य संस्थेने खनिपट्ट्याच्या लिलावास परवानगी दिलेली नाही, त्या स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या हद्दीत गौण खनिजाचे अवैध उत्खनन आढळून आल्यास, तसेच, या अवैध उत्खननात पदाधिकाऱ्यांचा प्रत्यक्ष सहभाग आढळल्यास उपविभागीय अधिकाऱ्यांकडून पडताळणी करून अशा पदाधिकाऱ्यांवर स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या अधिनियमातील तरतूदीनुसार कारवाई करण्यात येईल, याची समज सर्व संबंधितांना देण्यात यावी.

क. हातची किंमत (अपसेट प्राईज) निश्चिती:-

महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम २०१३ मधील नियम ४६ (१) मधील तरतूदीनुसार शासनाकडून वेळोवेळी निश्चित केलेले प्रतीब्रास स्वामित्वधनाचे दर हातची किंमत म्हणून घेण्यात यावे. तथापि, खनिपट्ट्याच्या पहिल्या लिलावानंतर पुढील प्रत्येक लिलावाच्यावेळी प्रचलीत स्वामित्वधनाची रक्कम किंवा सदर खनिपट्ट्याच्या मागील लिलावातील प्रतीब्रास रक्कम यापैकी जी जास्त असेल ती हातची किंमत म्हणून घेण्यात यावी.

ड. लिलावधारक यांच्यासाठी आवश्यक पात्रता:-

- (१) नियमित आयकर भरत असल्याचा पुरावा, पॅन क्रमांक व विक्रीकर विभागाचा TIN क्रमांक, (GST NO.) असलेल्या लिलावधारकांनाच लिलावात सहभागी होता येईल.
- (२) लिलावाच्या निविदा भरु इच्छिणा-या व्यक्तींना निविदा अर्जाचे शुल्क रु.५,०००/- रोखीने भरणे आवश्यक राहील.
- (३) लिलावात भाग घेणाऱ्या व्यक्तीला इसारा रक्कम म्हणून रुपये ५,००,०००/- (रुपये पाच लक्ष फक्त) आरटीजीएसद्वारे भरणे आवश्यक राहील.

इ. खनिपट्ट्याच्या लिलावाची कार्यपद्धती:-

- (१) राज्यातील गौण खनिजाच्या खनिपट्ट्याचे लिलाव ई-टेंडरिंग/ई-ऑक्शन पद्धतीने करण्यात यावे.
- (२) खनिपट्ट्याच्या लिलावाचा कमाल कालावधी पाच वर्षांचा राहील व हा कालावधी यशस्वी लिलावधारकासोबत करारनामा केल्याच्या दिनांकापासून सुरु होईल.
- (३) खनिपट्ट्याच्या लिलावाबाबतची जाहिरात जिल्ह्यातील दोन प्रमुख वर्तमानपत्रात लिलावापूर्वी किमान १५ दिवस अगोदर प्रसिध्द करण्यात यावी व त्यांच्या प्रती विभागीय आयुक्त कार्यालय, जिल्हाधिकारी कार्यालय तसेच जिल्ह्यातील सर्व क्षेत्रिय महसूल अधिका-यांच्या कार्यालयात सूचना फलकावर लावण्यात याव्यात. तसेच सदर जाहिरात जिल्हाधिकारी कार्यालयाच्या तसेच शासनाच्या वेबसाईटवर सुध्दा प्रसिध्द करण्यात यावी.

खनिपट्टा लिलावाच्या जाहिरातीमध्ये संबंधित खनिपट्ट्याचे नाव, खनिपट्ट्याचे ठिकाण, सर्व क्रमांक, खनिपट्ट्याचे क्षेत्रफळ, प्रति ब्रास हातची किंमत व खनिपट्ट्याचा कालावधी ठळकपणे नमूद

करण्यात यावा. तसेच लिलावात भाग घेणाऱ्या इच्छूक व्यक्तींना अट क्रमांक अ (३) नुसार भूविज्ञानकीय तांत्रिक अहवाल उपलब्ध करून देण्यात यावा.

(४) जिल्ह्यातील सर्व खनिपट्ट्यांचा लिलाव जिल्ह्याच्या मुख्यालयी शक्यतो एकाच दिवशी आयोजित करण्यात यावा. लिलावाच्या दिवशी सर्व खनिपट्ट्यांच्या लिलावाची कार्यवाही पूर्ण न झाल्यास लगतच्या पुढील दिवशी सकाळी कार्यालयीन वेळेत कार्यवाही पुढे सुरु करावी. जिल्ह्यातील सर्व खनिपट्ट्यांचे लिलाव संबंधित जिल्हाधिकारी किंवा अपर जिल्हाधिकारी यांच्या व्यक्तीगत नियंत्रणाखाली व देखरेखीखाली पार पाडण्यात यावेत. जिल्हाधिकारी किंवा अपर जिल्हाधिकारी यांना हे काम कोणत्याही परिस्थितीत कोणत्याही अन्य अधिकाऱ्याला नेमून देता येणार नाही.

(५) लिलावात भाग घेऊ इच्छिणाऱ्या व निविदा भरू इच्छिणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीने / संस्थेने निविदा सादर करताना इसारा रक्कम RTGS द्वारे भरणे आवश्यक राहिल.

(६) प्रस्तावित लिलावासंदर्भात काही तक्रारी/ आक्षेप / सूचना प्राप्त झाल्यास जिल्हाधिकारी/अपर जिल्हाधिकारी यांनी त्याची तपासणी / चौकशी करावी व लिलाव न करण्यास सबळ कारणे असल्याची खात्री झाल्यास लिलावाची प्रक्रिया स्थगित करावी.

(७) निविदा प्रक्रिया स्पर्धात्मक होण्यासाठी कमीत कमी तीन निविदाकार असणे आवश्यक आहे. तीनपेक्षा कमी निविदाकारांनी भाग घेतला असल्यास, संबंधित सक्षम अधिकाऱ्याने निविदा सादर करण्यासाठी प्रथम किमान एक आठवड्याची मुदतवाढ द्यावी. अशी मुदतवाढ दिल्यानंतर देखील तीनपेक्षा कमी निविदाकारांनी भाग घेतला असल्याचे निदर्शनास आल्यास दुसऱ्यांदा एक आठवड्याची मुदतवाढ द्यावी. त्यानंतरही तीन निविदापेक्षा कमी प्रतिसाद मिळाल्यास सक्षम अधिकाऱ्याने ई-ऑक्शनची प्रक्रिया सुरु करावी.

(८) लिलावात ठेवण्यात आलेल्या एखाद्या खनिपट्ट्याकरीता हातच्या किंमतीपेक्षा (अपसेट प्राईसपेक्षा) कमी देकार प्राप्त झाल्यास किंवा देकार प्राप्त न झाल्यास त्याची सविस्तर कारणे नोंदवून त्या खनिपट्ट्याचा फेरलिलाव करण्यात यावा.

(९) खनिपट्ट्याच्या लिलावासाठी निश्चित करण्यात आलेल्या प्रतीब्रास हातच्या किंमतीपेक्षा (upset price) अधिक रकमेने लिलावाच्या बोलीची सुरुवात करण्यात यावी.

(१०) लिलावातील / निविदेतील सर्वोच्च बोलीचा देकार स्वीकारावयाचा किंवा नाकारावयाचा निर्णय प्रकरणपरत्वे अपर जिल्हाधिकारी/जिल्हाधिकारी यांनी घ्यावयाचा असून, सदर निर्णय संबंधितास लिलावाच्या दिवशीच कळविणे आवश्यक राहिल. निविदा नाकारावयाचा निर्णय घेतल्यास त्याची सविस्तर कारणे नोंदविण्यात यावी.

(११) लिलावात भाग घेणाऱ्या ज्या व्यक्तीचा देकार / निविदा स्वीकारण्यात आली नसेल, त्यांनी लिलावात भाग घेण्यासाठी भरलेली इसारा रक्कम (EMD) लिलावाची कार्यवाही संपताच परत करण्यात यावी.

(१२) ज्या लिलावधारकाचा सर्वोच्च बोलीचा देकार स्विकारण्यात आला आहे अशा लिलावधारकाला त्याच्या प्रतीब्रास बोलीनुसार होणाऱ्या किंमतीने भूविज्ञानकीय तांत्रिक अहवालात नमूद केलेल्या अंदाजीत उत्खननाच्या परिमाणाच्या १५ टक्के एवढी रक्कम लिलावाच्या दिवसापासून सात दिवसांच्या आत आगाऊ स्वामित्वधन म्हणून शासन जमा करणे बंधनकारक राहिल. लिलावापूर्वी शासनजमा केलेली इसारा रक्कम अशा आगाऊ स्वामित्वधनापोटी भरावयाच्या रकमेत समायोजित करण्यात यावी,

स्वामित्वधनापोटी आगाऊ म्हणून जमा करण्यात आलेल्या रकमेच्या प्रमाणात गौण खनिजाचे उत्खनन संपण्यापूर्वी लिलावधारकाने प्रतिब्रास लिलावाच्या बोलीनुसार महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन

(विकास व विनियमन) नियम, २०१३ च्या प्रकरण तीन नियम ४६ (१) (दोन) व (तीन) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे खाणपट्टा क्षेत्रातून काढावयाच्या गौण खनिजावरील स्वामित्वधन शासनजमा करणे आवश्यक राहिल.

(१३) भूविज्ञानकीय तांत्रिक अहवालासाठी येणारा खर्च जिल्हाधिकारी यांनी कार्यालयीन खर्चातून भागवावा.

ई. लिलावानंतर करावयाची कार्यवाही:-

(१) लिलावाच्या तारखेपासून १५ दिवसांच्या आत जिल्हाधिकारी यांनी यशस्वी लिलावधारकाला हेतूपत्र (letter of intent) द्यावे. जिल्हाधिकारी हेतूपत्रामध्ये केंद्र शासनाच्या पर्यावरण व वन मंत्रालयाच्या दिनांक १४ सप्टेंबर २००६ (EIA Notification २००६) व पर्यावरण, वन व वातावरणीय बदल मंत्रालयाच्या दिनांक १५/०१/२०१६ च्या अधिसूचनेतील तरतुदीनुसार गौण खनिज उत्खननापूर्वी पर्यावरण अनुमती व महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ च्या नियम २० मधील तरतुदीनुसार खाणकाम आराखडा (Mining Plan) तयार करणे अत्यावश्यक असलेचे ठळकपणे नमूद करावे. हेतूपत्राच्या दिनांकापासून १२० दिवसांच्या आत यशस्वी लिलावधारकास सक्षम यंत्रणेमार्फत खाणकाम आराखडा तयार करून घ्यावा लागेल. तसेच, पर्यावरण अनुमती व इतर आवश्यक असलेली ना-हरकत प्रमाणपत्रे आणि हेतूपत्रात जिल्हाधिकारी यांनी नमूद केलेली कागदपत्रे जिल्हाधिकारी कार्यालयास सादर करणे आवश्यक राहिल.

यशस्वी लिलावधारकास वरीलप्रमाणे नमूद केलेली कागदपत्रे यांची पूर्तता करण्यास १२० दिवसांपेक्षा अधिकचा कालावधी लागल्यास अशा अधिकच्या कालावधीस लिलावधारक जबाबदार नाही, अशी जिल्हाधिकारी यांची खात्री पटल्यास ते वरील १२० दिवसांचा कालावधी संपुष्टात आल्यानंतरही संबंधितास या पूर्ततेकरीता वाजवी मुदतवाढ देऊ शकतील.

(२) वरील अ.क्र. ई (१) मध्ये नमूद केल्यानुसार यशस्वी लिलावधारकाने आवश्यक असलेल्या सर्व कागदपत्रांची पूर्तता केल्यापासून १५ दिवसांच्या आत जिल्हाधिकारी संबंधित लिलावधारकाच्या लाभामध्ये खाणपट्टा मंजूरीचा आदेश पारीत करतील व खाणपट्टा निष्पादन व नोंदणीबाबतची आवश्यक कार्यवाही करतील.

(३) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मध्ये स्वामित्वधनाच्या दरात ३ वर्षातून एकदा सुधारणा करण्याची तरतूद आहे. सदर तरतुदीनुसार गौण खनिजाचे स्वामित्वधनाच्या दरात सुधारणा करण्यात आल्यास, सदर स्वामित्वधनाची प्रतीब्रास रक्कम किंवा खनिपट्ट्याच्या लिलावात निश्चित करण्यात आलेली गौण खनिजाची प्रतीब्रास रक्कम यापैकी जी जास्त असेल त्या दराने रक्कम खनिपट्टाधारकास शासनजमा करणे बंधनकारक राहिल. अशी स्पष्ट अट करारनाम्यात समाविष्ट करण्यात यावी.

(४) खनिपट्टाधारकास जिल्हा परिषद, पंचायत समिती तसेच शासनाने विहित केलेले कर / शुल्क व जिल्हा खनिज प्रतिष्ठान करीता शासन वेळोवेळी निश्चित करील एवढी अंशदानाची रक्कम अदा करणे बंधनकारक राहिल. याचाही स्पष्ट उल्लेख करारनाम्यात करण्यात यावा.

(५) खनिपट्टाधारकाने निष्पादन करतेवेळी लिलावाच्या अटी व शर्तीचे, तसेच पर्यावरण अनुमतीतील अटी व शर्तीच्या यथोचित पालनार्थ प्रति हेक्टर रुपये २,५०,०००/- या दराने अनामत रक्कम म्हणून जिल्हाधिकारी / अपर जिल्हाधिकारी यांच्याकडे ठेवणे आवश्यक राहिल. लिलावाच्या मुदतीत सर्व अटी व शर्तीचे योग्यरित्या पालन केल्यास, लिलावाची मुदत संपल्यावर सदर अनामत रक्कम खनिपट्टाधारकास परत करण्यात यावी. अटी व शर्तीचे पालन न केल्यास अनामत रक्कम जप्त करण्यात यावी.

(६) खाणपट्टा मंजूरीच्या दिनांकापासून सात दिवसात खनिपट्टाधारकास खनिपट्ट्याचा प्रत्यक्षात ताबा देण्यात यावा. खनिपट्ट्याचा ताबा मंजूरीच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत लिलावधारकास न

दिल्यास त्यास जबाबदार असलेल्या अधिकारी /कर्मचारी यांच्याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कारवाई करण्यात येईल याची समज सर्व संबंधितांना देण्यात यावी.

(७) लिलावधारकास खनिपट्ट्याचा ताबा देताना तसेच ताबा परत घेताना तहसिलदार किंवा जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांच्या समक्ष ईटीएस मशीनद्वारे खाणकामाची मोजणी करून पंचनामा करण्यात यावा. अशा पद्धतीने ताबा देताना व परत घेताना ईटीएस मशीनद्वारे खाणकामाची मोजणी करण्यात आल्याबाबत जिल्हाधिकारी/अपर जिल्हाधिकारी यांनी खात्री करावी.

(८) खनिपट्ट्याची मोजणी संबंधित तहसिलदार/जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांनी खनिपट्टाधारकाच्या समक्ष किमान दर सहा महिन्यांनी करण्यात यावी. महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ च्या नियम ४६ मधील खाणपट्ट्यासाठीच्या अटी व शर्तीनुसार स्वामित्वधन व खाणकामासंबंधातील इतर देय रक्कम भरण्यासाठी शासनाने निश्चित केलेला दिनांक उलटून गेल्याच्या साठ्याव्या दिवसापासून स्वामित्वधन व इतर खाणकामासंबंधातील इतर देय रकमांच्या विलंबाने केलेल्या प्रदानावर, असे स्वामित्वधन व खाणकामासंबंधातील इतर देय रकमा भरेपर्यंत, प्रतिवर्षी १५ टक्के दराने सरळव्याज खाणपट्टाधारकाकडून आकारण्यात येईल.

(९) यशस्वी लिलावधारकासोबत करण्यात येणाऱ्या करारनाम्याच्या निष्पादनाच्या वेळी खाणकाम आराखड्यानुसार उपलब्ध गौण खनिज तसेच यशस्वी लिलावधारकाने बोली केलेली प्रतिब्रास किंमत विचारात घेवून येणाऱ्या एकूण रकमेवर मुद्रांकशुल्क आकारण्यात यावे. याप्रमाणे येणारी एकूण रक्कम रु. १० लाखांपर्यंत असल्यास अशा रकमेच्या ०.१ टक्का किंवा रु.१००/- यापैकी जे अधिक असेल तेवढे मुद्रांक शुल्क आकारण्यात यावे. तसेच अशी रक्कम रु.१० लाखांपेक्षा जास्त असल्यास त्या रकमेच्या ०.२ टक्के एवढे मुद्रांक शुल्क आकारण्यात यावे.

(१०) शासनाला देय असणारे स्वामित्वधन, ठोकबंद भाडे, भूपृष्ठ भाडे, पाणीपट्टी यांसह, भाडेपट्ट्याची रक्कम भरण्याच्या अटीवर, खाणकाम करण्यासाठी खाणपट्टा मंजूर करण्यात येईल आणि पट्टेदाराला गौण खनिजे खोदून काढण्याचा आणि काढलेल्या गौण खनिजांची विल्हेवाट लावण्याचा अधिकार असेल.

भाडेपट्ट्याच्या रकमेमध्ये स्वामित्वधन, ठोकबंद भाडे, भूपृष्ठ भाडे, पाणीपट्टी, जिल्हा परिषद पंचायत समितीचे शुल्क, अकृषक शुल्क व जिल्हा खनिज प्रतिष्ठान अंशदानाची रक्कम याचा समावेश आहे.

(११) प्रत्येक बारकोडेड वाहतूक पावतीवर जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांची सही व शिक्का आवश्यक राहिल. लिलावातील बोलीनुसार जेवढ्या ब्रास गौण खनिजाची रक्कम शासनजमा करण्यात येईल, तेवढ्या ब्रास गौण खनिजाचे उत्खनन करण्याचा कायदेशीर अधिकार लिलावधारकास प्राप्त होईल व त्यानुसार बारकोडेड वाहतूक पासेस लिलावधारकास देण्यात येतील.

उ. लिलाव/परवानाधारकाने अटी/शर्तीचे उल्लंघन केल्यास करावयाची कारवाई:-

(१) लिलावधारकांनी आपापसात संगनमत केल्यास, ठराविक खनिपट्ट्यांचा लिलाव पुन्हा पुन्हा लावून सुध्दा कोणीही लिलावधारक बोली बोलण्यास पुढे येत नसल्यास व त्यामुळे खनिपट्ट्याचा लिलाव होऊ शकत नसल्यास अशा प्रकारे संगनमत करून शासनाच्या महसूलाचे नुकसान करणाऱ्या तसेच अवैध उत्खनन व वाहतूकीसारखे गुन्हे करणाऱ्या लिलावधारकास संपूर्ण राज्यासाठी काळ्या यादीत (Black List) टाकण्यात यावे.

(२) गौण खनिजाची वाहतूक करणाऱ्या वाहनचालकाकडे वैध बारकोडयुक्त वाहतूक पास आहे किंवा नाही, याची शहानिशा करण्यात यावी. याबाबतच्या निरीक्षणाच्या वेळी संबंधित वाहनचालकाकडे वैध बारकोडयुक्त वाहतूक पास आढळला नाही किंवा वाहतूक पासचा निर्दिष्ट कालावधी संपलेला असेल तर सदर गौण खनिजाचे उत्खनन/वाहतूक अवैध समजून त्याविरुद्ध महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता १९६६ मधील कलम ४८ (७) व ४८(८) नुसार कारवाई करण्यात यावी.

(३) अवैध उत्खनन व वाहतूकीच्या प्रकरणामध्ये संबंधित खनिपट्टाधारक दोषी आढळल्यास त्यांच्याविरुद्ध प्रचलित नियमानुसार कारवाई करण्यात यावी.

प्रचलित नियमानुसार कारवाई करताना संबंधितांविरुद्ध भारतीय दंड संहिता कलम, ३४, ११४, ३७९, ३९२, ३९३, ३९४, ३९६ इत्यादी कलमांतर्गत गुन्हा दाखल करणे, महाराष्ट्र जमिन महसूल संहिता, १९६६ मधील कलम ४८ (७) मधील तरतुदीनुसार दंडात्मक कारवाई करणे व कलम ४८(८) मधील तरतुदीनुसार गौण खनिजाच्या उत्खननासाठी वापरलेली यंत्रसामग्री व वाहतूकीसाठी वापरलेली वाहने जप्त करणे, अवैध उत्खनन केलेले गौण खनिज जप्त करणे इत्यादी कारवाई करण्यात यावी.

तसेच गौण खनिजाचे अवैध उत्खनन वा वाहतूक इत्यादीच्या अनुषंगाने कारवाई करतांना महसूल अधिकारी / कर्मचारी यांच्यावर हल्ले होत असल्याचे निदर्शनास आल्यास व अशा ठिकाणी संघटित गुन्हेगारीचे प्रकार आढळून आल्यास अशा संघटित गुन्हेगारीविरुद्ध 'मोक्का' सारख्या अधिनियमान्वये कारवाई करण्याबद्दल सुध्दा विचार व्हावा.

(४) महसूल व वन विभाग शासन परिपत्रक क्रमांक गौखनि १०/०३१६/प्र.क्र. २०४/ख, दिनांक १४/०६/२०१६ मधील (i) मधील तरतुदीनुसार गौण खनिजाचे बाजारभाव निश्चित करण्यात यावे व त्यानुसार गौण खनिजाच्या अवैध उत्खनन व वाहतूकीच्या प्रकरणात दंडाच्या रकमेची परिगणना करण्यात यावी. प्रकरणपरत्वे दंडात्मक कारवाई करण्यापूर्वी संबंधितांना नोटीस देवून त्यांची बाजू ऐकून घेऊन कायद्यातील तरतुदीनुसार स्वयंस्पष्ट आदेश पारित करण्यात यावेत.

(५) खनिपट्टाधारक यांनी पर्यावरण अनुमतीमधील अटी व शर्तीचे तसेच पर्यावरण विषयक नियमातील तरतुदींचे पालन करणे बंधनकारक असेल. सदर तरतुदीचे उल्लंघन झाल्यास ते पर्यावरण (संरक्षण) अधिनियम, १९८६ मधील तरतुदीनुसार कारवाईस पात्र राहतील.

(६) गौण खनिजाचे उत्खनन करताना किंवा काढताना कोणत्याही शासकीय किंवा खाजगी मालमत्तेस कोणतीही हानी/नुकसान पोहचल्यास त्याची भरपाई करण्याचे दायित्व लिलावधारकावर राहिल. अशा हानीची / नुकसानीची परिगणना जिल्हाधिकारी/अपर जिल्हाधिकारी यांच्याकडून करण्यात येईल व त्याबाबतचा त्यांचा निर्णय अंतिम राहिल व अशी रक्कम जमीन महसूलाच्या थकीबाकीच्या वसूलीप्रमाणे संबंधित लिलावधारकाकडून वसूल करण्यास पात्र राहिल. या संबंधी अट करारनाम्यात विवक्षितपणे समाविष्ट करण्यात यावी.

ऊ. जिल्हा खनिज प्रतिष्ठान निधी:-

केंद्र शासनाने खाण व खनिजे (विकास व विनियमन) सुधारणा अधिनियम, २०१५ मधील कलम ९ (ब) मध्ये राज्य शासनाने अधिसूचनेद्वारे खनिकर्मांमुळे बाधित प्रत्येक जिल्ह्यात जिल्हा खनिज प्रतिष्ठान स्थापन करण्याची तरतूद केली आहे. त्यानुसार शासन अधिसूचना उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्रमांक एमडीएफ ०६१५/५१/प्र.क्र.३४/उदयोग-९, दिनांक ०१.०९.२०१६ अन्वये, जिल्हा खनिज प्रतिष्ठान स्थापन करून, सर्व प्रकारच्या गौण खनिज खाणपट्टाधारक, परवानाधारक तसेच वाळू लिलावधारकाकडून शासनास

जमा करण्यात येणाऱ्या स्वामित्वधनाच्या रकमेच्या १० टक्के रक्कम जिल्हा खनिज प्रतिष्ठानसाठी अंशदान म्हणून घेण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. त्यानुसार शासनजमा करण्यात येणाऱ्या स्वामित्वधनाच्या रकमेवर १० टक्के आगाऊ रक्कम जिल्हा खनिज प्रतिष्ठानसाठी अंशदान म्हणून देय आहे.

ए. खनिपट्टा लिलावाच्या सर्वसाधारण अटी व शर्ती :-

(१) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम २०१३ मधील सर्व अटी व शर्ती तसेच प्रामुख्याने नियम ४६ मधील सर्व अटी व शर्ती, नियम ३० वित्तीय हमी, नियम ५१, ५२, ५३, ५४, ५७ मधील तरतुदी लागू राहतील.

(२) खनिपट्टाधारकास महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मधील नियम २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८ व २९ मधील तरतुदीनुसार खाणकाम आराखड्यात बदल करणे, खाणकाम योजना सादर करणे इत्यादी बाबींची पूर्तता करणे आवश्यक राहिल.

(३) लिलावधारकाने मंजूर व चिन्हांकित केलेल्या एकूण क्षेत्राबाहेर उत्खनन केल्यास, सदर उत्खनन अवैध उत्खनन समजून त्याचा खाणपट्टा रद्द करून शासनजमा असलेली सर्व रक्कम जप्त करण्यात येईल.

(४) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम २०१३ मधील नियम ४५ मधील तरतुदीनुसार शासनाच्या पूर्वपरवानगी शिवाय लिलावधारकास खनिपट्टा दुसऱ्या कोणाकडेही हस्तांतरीत करता येणार नाही. तसेच, लिलावधारकास त्यांना मंजूर केलेला खनिपट्टा दुसऱ्या कोणालाही चालविण्यास देता येणार नाही किंवा लिलावानंतर भागीदारही घेता येणार नाही.

(५) खनिपट्टाधारकाकडून करारनाम्यातील तसेच पर्यावरण अनुमतीतील अटी व शर्तीचे पालन करण्यात येते किंवा कसे याबाबत संबंधित तहसिलदार किंवा उप विभागीय अधिकारी किंवा जिल्हा खनिकर्म अधिकारी यांनी दर तीन महिन्यांनी तपासणी करणे बंधनकारक राहिल. या प्रमाणे प्रत्येक खाणपट्ट्याची तीन महिन्यातून किमान एकदा होईल असे वेळापत्रक जिल्हाधिकारी/अपर जिल्हाधिकारी यांनी वर्षाच्या सुरुवातीलाच आखून द्यावे व त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी होईल हे सुनिश्चित करावे.

ऐ. सनियंत्रण:-

(१) अवैध गौण खनिज उत्खनन/वाहतुकीवर प्रभावी नियंत्रण ठेवणे शक्य व्हावे, यासाठी तहसिल व जिल्हा स्तरावर पोलीस, परिवहन व महसूल अधिकारी / कर्मचारी यांची स्वतंत्र भरारी / दक्षता पथके अपर जिल्हाधिकारी / जिल्हाधिकारी यांनी निर्माण करावीत व त्यापथकांचे कार्यक्षेत्रातील अवैध उत्खनन व वाहतुकीस अटकाव करणे ही या पथकाची सामुहीक जबाबदारी राहिल.

(२) अवैध उत्खनन / वाहतुकीची घटना वा प्रकरण ज्या महसूल अधिकारी / कर्मचारी यांच्या कार्यक्षेत्रात उघडकीस येईल, ते अधिकारी / कर्मचारी सदर प्रकरणात जबाबदार आहेत काय याची कसून तपासणी करण्यात यावी. तपासणीमध्ये सदर स्थानिक अधिकारी / कर्मचारी अवैध उत्खननास जबाबदार असल्याचे आढळून आले किंवा त्यांनी अवैध उत्खनन / वाहतुकीवर पुरेसे नियंत्रण न ठेवल्याचे आढळल्यास त्या अधिकारी / कर्मचारी यांच्यावर जबाबदारी निश्चित करून, त्यांच्याविरुद्ध प्रचलित नियमानुसार शिस्तभंगविषयक कारवाई करण्यात यावी.

ओ. खनिपट्ट्याच्या लिलावाच्या जाहीर सूचनेसोबत प्रसिध्द करावयाच्या अटी / शर्ती :-

- (१) लिलावात बोलण्यात आलेल्या बोलीच्या रकमा तसेच निविदाद्वारे प्राप्त झालेले देकार हातच्या किंमतीपेक्षा जास्त नसल्यास अशा खनिपट्ट्याच्या १० दिवसाच्या आत फेरलिलाव करण्यात येईल.
- (२) लिलावात भाग घेऊ इच्छिणा-या व निविदा भरू इच्छिणा-या प्रत्येक व्यक्तीला अनामत रक्कम लिलाव सुरु होण्याच्या २ दिवस अगोदर/ निविदेचा अर्ज सादर करतांना जिल्हाधिकारी कार्यालयात आरटीजीएसद्वारे भरावी लागेल. ज्या लिलावधारकाची अत्युच्च बोली / निविदा स्विकारण्यात येईल, त्याची रक्कम नियमानुसार त्याने भरावयाच्या लिलावाच्या रकमेत समायोजित करण्यात येईल. ज्या लिलावधारकाची बोली / निविदा स्विकारण्यात येणार नाहीत, त्यांच्या अनामत रकमा लिलाव संपल्यानंतर तातडीने परत करण्यात येतील.
- (३) लिलावधारकाच्या अनियमिततांमुळे लिलाव ज्यावेळी रद्द करण्यात येईल अशा वेळेस त्या खनिपट्ट्याच्या क्षेत्राचा नव्याने लिलाव करण्यात येईल. अशा पध्दतीने लिलाव रद्द केलेल्या खनिपट्ट्याच्या फेरलिलावात पूर्वीच्या लिलावाच्या किंमतीपेक्षा कमी किंमत आल्यास फरकाची रक्कम पूर्वीच्या लिलावधारकाकडून जमीन महसूलाची थकबाकी म्हणून वसूल करण्यात येईल. तथापि फेरलिलावात पूर्वीच्या किंमतीपेक्षा अधिक (जादा) किंमत आल्यास त्यावर पूर्वीच्या लिलावधारकास कोणताही हक्क राहणार नाही.
- (४) लिलावाने दिलेल्या क्षेत्रातून करारात नमूद केलेल्या कालावधीत, परवानगी दिलेल्या साधनाच्या सहाय्यानेच गौण खनिजाचे उत्खनन करण्याची जबाबदारी लिलावधारकाची राहिल .
- (५) लिलावधारकाने गावकऱ्यांच्या निस्तार हक्कांस बाधा पोहोचविता कामा नये.
- (६) गौण खनिजाचे उत्खनन करताना अथवा वाहतूक करताना अपघात झाल्यास लिलावधारकाने अपघाताची माहिती तात्काळ जवळच्या पोलीस ठाण्यात द्यावी.
- (७) लिलावधारकाने गौण खनिजाच्या वाहतुकीसाठी सक्षम प्राधिका-यांनी म्हणजे जिल्हा खनिकर्म अधिकाऱ्याने प्रमाणित व स्वाक्षरित केलेली वाहतूक पावती गौण खनिज वाहतूक करणा-या प्रत्येक वाहनासोबत दरवेळी देणे आवश्यक आहे. लिलावधारकाने त्याच्या लिलावस्थळातील गौण खनिजाची वाहतूक करणा-या वाहनास त्याच्या वहन क्षमते इतक्याच परिमाणाची वाहतूक पावती द्यावी. कोणतेही वाहन त्यापेक्षा अधिक वाहतूक करीत असल्याचे आढळून आल्यास त्या वाहनातील संपूर्ण गौणखनिज अवैध आहे असे समजून त्यावर नियमानुसार दंडात्मक कारवाई तसेच क्षमतेपेक्षा जास्त वाहतूकीबाबत मोटर वाहन कायदानुसार कारवाई करण्यात येईल. दंडनीय कारवाईबरोबर जप्त केलेल्या गौण खनिजाचा लिलाव करण्यात येईल.

लिलावधारकाने केलेले उत्खनन, विक्री व वाहतूक केलेल्या गौण खनिजाची दैनंदिन हिशोब नोंदवही ठेवणे आवश्यक आहे. ही नोंदवही व इतर हिशोब कागदपत्रे जिल्हा खनिकर्म अधिकारी, खनिकर्म निरीक्षक, महसूल अधिकारी तसेच जिल्हाधिकारी व भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयातील निरीक्षण करणा-या अधिका-यांसाठी उत्खननाच्या जागेवर उपलब्ध करून देणे अनिवार्य राहिल.

(८) गौण खनिजाच्या उत्खननाचे, विक्रीचे व वाहतूकीच्या संबंधातील सर्व हिशोब व कागदपत्रे, लिलावाने दिलेल्या जागेवर ठेवली पाहिजे. सदरहू हिशोब व कागदपत्रे संबंधित महसूल अधिकारी, खनिकर्म अधिकारी

तसेच भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांच्या अधिपत्याखालील अधिका-यांच्या निरीक्षणाकरिता उपलब्ध करून देणे आवश्यक राहिल.

(९) लिलावधारकाने नियमात नमुद केल्याप्रमाणे अटी व शर्तीचे तसेच गौण खनिज उत्खनन नियमातील तरतूदीनुसार असलेले नियम (संबंधित विभागास लागू असलेले नियम) आणि महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियमातील तरतूदीनुसार लागू असलेल्या नियमाचे पालन करणे बंधनकारक राहिल.

(१०) अवैध गौण खनिजाचा साठा पकडल्यानंतर महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियम १९६६ मधील कलम ४८ (७) व ४८ (८) नुसार कारवाई करण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्याचा संगणक सांकेतांक २०१९०१२३१७१७०३२७१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्र राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(राजेंद्र क्षीरसागर)
शासनाचे सह सचिव

प्रति,

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव (पत्राने) /मा.मुख्यमंत्री /मा.उपमुख्यमंत्री /मा.मंत्री / मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- २) सर्व मंत्रालयीन विभाग.
- ३) सर्व विभागीय आयुक्त.
- ४) सर्व जिल्हाधिकारी.
- ५) सर्व उपविभागीय अधिकारी.
- ६) सर्व तहसिलदार.
- ७) संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर.
- ८) संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ९) प्रधान मुख्य वन संरक्षक, नागपूर.
- १०) महालेखापाल-१, महाराष्ट्र राज्य (लेखा व अनुज्ञेयता), (लेखापरिक्षा), मुंबई.
- ११) महालेखापाल-२, महाराष्ट्र राज्य (लेखा व अनुज्ञेयता), (लेखापरिक्षा), नागपूर.
- १२) सर्व कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- १३) निवडनस्ती "ख" कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.